

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка

**Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

(підпис)

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Завідувач кафедри

А.М. Острянюк

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕТНОЛОГІЯ ТА ЕТНОГРАФІЯ

(назва навчальної дисципліни)

Освітня програма 014 Середня освіта (Історія)

2022 – 2023 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства

Протокол № 1 від «31» серпня 2022 року

Розробники: Т. Ф. Дорохіна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Метою вивчення курсу «Етнологія та етнографія України» є ознайомити студентів з основними поняттями української етнографічної (етнологічної) науки, з її методологією і завданнями. В ході вивчення курсу студенти формують цілісні, системні, наукові знання про виникнення і формування українського етносу, природу і сутність феномену українського етносу та етнічності, аналізують етапи етнічного розвитку українців, основні риси їхньої матеріальної і духовної культури, суспільні відносини, звичаї та обряди, народне мистецтво, фольклор тощо., а також формування української етнічної території та її історико-етнографічне районування. Курс спрямований на виховання поваги до культури власного народу, його минулого і культурних надбань усіх етнічних спільнот, які проживають на території України.

Об'єктом вивчення *етнографії* є народ, власний етнос. *Предметом етнографії* є вивчення і виявлення тих властивостей етносу, завдяки яким він виділяється з-поміж інших етносів. Окрім цього, етнографічна наука покликана розкривати повний образ етносу, сутність якого визначається вивченням його особливостей, а також рис, спільних з іншими етносами. Взаємозв'язок специфічного та найпоширенішого чи загального становить зміст поняття *етнічна специфіка*. Основним носієм етнічної специфіки є традиційно-побутова культура. До предметної сфери етнографії належить участь у розробленні проблем виникнення, походження етносів, а також руху, динаміки етносів – етнічних процесів. *Етнографія* – це суспільствознавча наука, об'єктом дослідження якої є народи, їхня культура і побут, походження (етногенез), розселення, процеси культурно-побутових відносин на всіх етапах історії людства. Концентрує увагу на розробці проблем етно- і націогенезу, етнічної історії, міжнаціональних відносин, етнонаціональних процесів, традиційно-побутової культури, народних знань, побуту, народного мистецтва.

У структурі етнографічних досліджень вирішальне значення має збір етнографічних матеріалів серед носіїв етнічної культури. Виявлені та зафіксовані методами спостереження за живою дійсністю та у співпраці з респондентами першоджерела називають польовими етнографічними матеріалами, а працю дослідника – польовим етнографічним дослідженням. Польова етнографія – дослідження, яке проводять серед етносів з метою збору первинних етнографічних матеріалів про окремі структурні компоненти традиційно-побутової культури та їх функціонування як певної системи.

Для етнографії, що розглядає особливості розвитку культури і побуту народів в їх історичному розвитку, особливо важливі також письмові свідчення минулого, хроніки, живописні матеріали, карти. Цінним джерелом лишаються археологічні комплекси, музейні зібрання, фольклор, предмети культу, народного мистецтва.

Основним завданням етнографії є:

- 1) розкриття сутності процесів етногенезу людських спільнот;
- 2) аналітико-теоретичний аналіз етнічного розвитку народів світу, порівняльний аналіз їх матеріальної і духовної культури;
- 3) фіксація і опис наявних елементів матеріальної і духовної культури етносу;
- 4) історична реконструкція минулого етносів за допомогою методів різних суміжних дисциплін.

У середині XIX ст. виникає науковий напрям – *етнологія* (грец. Ethnos – народ, logos – вчення). Поява етнології викликана потребою в теоретичному узагальненні та систематизації нагромадженого емпіричного матеріалу про розвиток різних народів. Намагання пояснити расові, психологічні, культурні та інші особливі й загальні риси їхнього розвитку зумовило поширення у другій половині XIX ст. різних концепцій, теорій, шкіл, які поступово почали складатися в єдину етнологічну науку. Вважається, що термін «етнологія» вперше вжив у 1784 р. А. Шаван для вивчення цивілізаційного розвитку народів. Його застосування як назви нової науки про народи та культури пов'язується з іменем Ж. Ампера, який у розробленій 1830 р. класифікації гуманітарних наук окремо визначив і етнологію, розташувавши її між історією та археологією. Утвердження етнології як самостійної науки знаменував процес подальшого створення й активної діяльності численних етнологічних об'єднань у країнах Європи та Америки. З того часу й досьогодні не припиняються дискусії навколо проблем, пов'язаних з об'єктом, завданнями та змістом науки етнологія, а також самої інтерпретації цього поняття.

Об'єктом етнології є етноси – спільноти різних типів (племена, народності, нації), а також проміжні одиниці (субетнічні й етнографічні групи) народу як історичної категорії. *Предметна область* наукового зацікавлення етнологів дуже широка й різноманітна, але передовсім він досліджує компоненти культури та властивості етносу, які виконують етнооб'єднувачу й етнорозмежувальну функції в процесі його виникнення, розвитку та відтворення. Для дослідження народу етнологи використовують різні види джерел: писемні пам'ятки (опубліковані й архівні), музейні колекції, зображальні матеріали (графічні, плани, карти, фотографії тощо), дані суміжних наук (історії, археології, лінгвістики, фольклористики, психології та ін.).

До 90-х рр. XIX ст. терміни «етнографія» та «етнологія» вживались як синоніми. Ситуація змінилася в 1895 р., коли Наукове товариство ім. Шевченка започаткувало серійне видання «Етнографічний збірник», в якому публікували автентичні етнографічні та фольклорні матеріали, почерпнуті з перших уст і без всякого втручання дослідника в оповідь інформатора, тобто ці матеріали переносили на папір дослівно. Отже, члени НТШ вперше почали розрізняти два рівні народознавчих досліджень в Україні – описовий (етнографія) і теоретичний (етнологія). Проте таке розмежування досить умовне, бо етнографія не виключає узагальнень

теоретичного плану, так само як етнологія застосовує методи опису.

Українська етнологія вивчає такий комплекс проблем: виникнення і формування українського етносу (етногенез) та його місце в етнічній картині світу; антропологічні особливості українського народу; процеси розселення та міграції спільнот, що в різний час перебували на території України; формування української етнічної території та її історико-етнографічне районування; розвиток матеріальної і духовної культури українського народу, а також його психологічні особливості; систему життєдіяльності та адаптацію етносу до природного (екологічного) середовища; систему взаємозв'язків та взаємозалежності українського етносу з іншими народами, а також загальне і специфічне в їхній культурі та побуті; демографічні процеси розвитку українського етносу (етнодемографія) та ін.

Спостерігаючи всю мозаїчність виявів етнічних процесів, етнологія активно використовує наукові результати та методи різних гуманітарних і природничих наук, а також має власну методику дослідження. Вона володіє категоріальним апаратом, здатним забезпечити адекватне відображення та глибоке й об'єктивне вивчення такого складного, багатогранного і суперечливого феномену, як формування українського етносу.

Предмет і завдання етнології зумовили специфічний характер джерел та методів дослідження етнічних процесів, зокрема й тих, що застосовуються при вивченні проблеми формування українського етносу. Для їхнього аналізу активно використовуються результати різних наук, передусім археології, історії, лінгвістики, етнографії, психології, географії та ін. Це також стосується різноманітних видів джерельної літератури – етнографічних описів, нотаток мандрівників, фольклорних, статистичних і публіцистичних матеріалів тощо. Таке розмаїття джерельної бази зумовлює необхідність застосування широкого арсеналу методів її опрацювання й аналізу, до якого насамперед належать писемна література й усні оповідання, археологічні, антропологічні й лінгвістичні матеріали, польові дослідження та ін. Через специфічні завдання важливе значення для етнологів також мають методи, що використовуються у мовознавстві, археології, статистиці, географії та багатьох інших науках.

Етнологія – це наука про походження, розвиток та сучасне життя етносів (народів), їх взаємодію, закономірності історичного та культурного розвитку.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	4
Кількість годин:	120	120
лекції	30	30
практичні / семінарські	16	16
самостійна робота	74	74

Статус навчальної дисципліни: вибіркова

Передумови для вивчення дисципліни. Навчальний курс «Етнографія та етнологія України» розрахований на студентів історичних спеціальностей з урахуванням наявності у них базового рівня знань з українознавчих дисциплін – історія України, історія стародавнього світу, історична географія, археологія, історичне краєзнавство, географія України, антропологія, історія української культури та ін., а також філософія, соціологія, психологія, демографія.

Очікувані результати навчання

У ході вивчення курсу «Етнологія та етнографія України» студенти ознайомлюються з теоретико-методологічними засадами, предметом, об'єктом, метою, завданнями і функціями етнології та етнографії, розглядають історію їх розвитку в Україні та за кордоном, географічну, антропологічну, мовну і господарсько-культурну класифікації народів світу, вивчають джерельну базу, що дає можливість *знати*:

- основні методи етнології та етнографії, ознайомитися із специфікою методики збору польових етнологічних матеріалів, яка охоплює спостереження, усне опитування, письмове опитування (анкетування), інтерв'ю тощо;

- методику етнологічних (етнографічних) досліджень, що включає порівняльно-історичний метод, метод типологічного аналізу, метод комплексного аналізу, метод компонентного (системного) аналізу, реконструктивний метод та ін.;

- особливості розвитку етнологічної (етнографічної) науки у різні історичні періоди, становлення науки на українських землях;

- основні напрями етнології (еволюціонізм, дифузійонізм, соціологічна школа в етнології, функціоналізм, структурний функціоналізм, школа історичної етнології в США, етнопсихологія, структуралізм, культурний релятивізм, неоеволюціонізм, когнітивна антропологія та ін.), їх засновників та послідовників, а також історію української етнологічної (етнографічної) думки;

- джерельну базу етнології та етнографії, до якої належать матеріали етнологічних експедицій, писемні джерела, музейні матеріали та зображувальні матеріали тощо;

простежити:

- зв'язок етнології (етнографії) з етнографією, історією, археологією, антропологією, лінгвістикою, географією, соціологією, культурою, фольклористикою, статистикою;

встановити:

- відмінності між етнологією та етнографією.

Особливе місце в етнології посідає вивчення характерних ознак розвитку етносу та етнічних процесів у сучасному світі, що дозволить:

- знати фактори утворення етносу (народу, нації);

- вивчити основні теорії етносу;

- проаналізувати основні концепції етногенезу, вивчити фази розвитку

етносу, етнічні процеси;

- ознайомитися з психологічними особливостями етносу (нації), вивчивши при цьому сутність етнічної (національної) свідомості, самосвідомості, з основними теоріями нації, націоналізмом, національною самобутністю, традиціями, звичаями, обрядами;

- встановити, які етнічні та етнографічні групи, міжетнічні спільноти існують в Україні;

- простежити взаємозв'язок між етносом, культурою та мовою, розкрити сутність національної культури;

- проаналізувати сучасні етнічні процеси, їхні позитивні та негативні сторони, особливості міжетнічної інтеграції та консолідації в різних регіонах, специфіку, основні прикмети міжетнічних відносин та фактори, що впливають на них;

- розкрити сутність, природу та характер міжетнічних конфліктів, визначити регіони, в яких подібні конфлікти набули особливої гостроти, визначити найоптимальніші шляхи подолання міжетнічних конфліктів.

Окрім цього, у результаті вивчення курсу студент повинен:

знати причини зародження та особливості процесу розвитку етнологічної (етнографічної) науки, її основні методичні прийоми дослідження, причини і наслідки змін основних дослідницьких парадигм, основні студії і погляди їх авторів, історію вітчизняної етнографії з моменту формування її в якості емпіричної дисципліни (рубіж XVII–XVIII ст.) до кінця XX ст., з урахуванням її взаємозв'язку зі світовою наукою;

вміти використовувати методологічні принципи різних шкіл і течій в етнології щодо до конкретного етнографічного матеріалу;

володіти навичками критичного аналізу розвідок класиків етнологічної (етнографічної) науки.

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 05	Здатність ефективно працювати одноосібно, у складі команди і в мультидисциплінарному оточенні.
ЗК 06	Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології
ЗК07	Здатність спілкуватися державною мовою усно та письмово, доносити власну думку усно та письмово
ФК 09	Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки. Здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних процесів та постатей.
ФК 10	Здатність до абстрактного мислення, пошуку, оброблення, аналізу та синтезу інформації з різних джерел.
	Здобувач вищої освіти буде здатен
ПРН 02	Розуміння значення культури як форми людського існування, здатність цінувати різноманіття та мультикультурність світу і керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.

Критерії оцінювання результатів навчання

Основні форми вивчення дисципліни: лекції; практичні заняття, що включають теоретичні питання, реферативні читання, навчальні конкурси, презентації; колоквиум. Заключний контроль – екзамен. Система дидактичного забезпечення – модульно-рейтингова технологія навчання.

Важливою складовою навчального процесу є контроль і педагогічне оцінювання. Залежно від дидактичної мети використовуються різні види контролю:

- вхідний, що ставить за мету виявити базовий рівень підготовки студентів за дисциплінами, що є основою курсу «Етнологія та етнографія України» (тестування, співбесіда, опитування);

- поточний, що здійснюється з метою перевірки рівня знань студентів етапів первинного засвоєння навчального матеріалу (семінарські заняття, тестування, самостійна робота, індивідуальні завдання);

- проміжний, що оцінює знання, уміння і навички студентів за результатами вивчення окремих навчальних модулів (модульна контрольна робота, колоквиум);

- підсумковий, проводиться з метою оцінювання рівня засвоєння студентами навчального матеріалу в кінці семестру (екзамен).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Засоби діагностики результатів навчання

Система оцінювання знань, вмінь та навичок студентів передбачає виставлення оцінок за усіма формами проведення занять.

Перевірка та оцінювання знань студентів може проводитися у наступних формах:

- практичні заняття
- самостійна робота студентів

- виконання індивідуальних завдань (реферати, доповіді, презентації, виступи на наукових заходах, есе)

- МКР

- залік

Оцінка зі змістовного модулю складається з поточної оцінки, яку студент отримує під час практичних занять, оцінки за самостійну та індивідуальну роботу.

Загальна оцінка з дисципліни (модулю) визначається як сукупність балів, що студент отримує за змістовні модулі та колоквиум.

Порядок поточного оцінювання знань студентів

Поточне оцінювання здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовки студентів до встановлених завдань. Зокрема, поточному контролю підлягають:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру у вивченні програмного матеріалу дисципліни;

- виконання самостійної роботи та індивідуального завдання;

- виконання практичних завдань.

Контроль систематичності виконання самостійної роботи та активності на практичних заняттях.

Оцінювання здійснюється за наступними критеріями:

1) ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;

2) ознайомлення з основною та додатковою літературою;

3) логіка, стиль виклад матеріалу в письмових роботах та усному виступі, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки;

4) якість, самостійність та своєчасність виконання необхідних завдань.

Загальна модульно-рейтингова оцінка складається із суми показників успішності (оцінок) за різні види контролю, що передбачені змістовним модулем. Підсумковим контролем є залік.

Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	разом	у тому числі		
л		с	с.р.	
1	2	3	4	7
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи науки про етнос				
Тема 1. Теоретико-методологічні основи етнографії та етнології	13	4	2	4+3=7
Тема 2. Історія розвитку етнології та етнографії	15	2	2	8+3=11
Тема 3. Основні поняття та теорії	13	4	2	4+3=7

етнографії та етнології				
Разом за змістовим модулем 1	41	10	6	16+9=25
Змістовий модуль 2. Етногенез та етніміка українського етносу				
Тема 4. Теорії українського етногенезу. Етнічна ідентичність	11	2	2	4+3=7
Тема 5. Етнонаціональна структура населення України	13	2	2	6+3=9
Тема 6. Українці в світі	6	2	-	4
Разом за змістовим модулем 2	30	6	4	14+6=20
Змістовий модуль 3. Етнографічні особливості України				
Тема 7. Етнопсихологія українців	11	2	2	4+3=7
Тема 8. Мова як визначальний чинник етнотворення	4	2	-	2
Тема 9. Господарська діяльність українців та транспорт	10	4	-	6
Тема 10. Українське традиційне поселення та житло	11	2	2	4+3=7
Тема 11. Духовна та соціонормативна культура українців	15	4	2	6+3=9
Разом за змістовим модулем 3	51	14	6	22+9=31
Усього годин	120	30	16	52+24=74

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи науки про етнос

Тема 1. Теоретико-методологічні основи етнографії та етнології
(4 год.)

План

1. Становлення етнографії як науки.
2. Становлення етнології як науки.
3. Поняття, об'єкт, предмет та завдання наук про етнос.
4. Методи та функції етнології та етнографії.

5. Взаємозв'язок етнології та етнографії з іншими науками. Суміжні дисципліни.

Тема 2. Історія розвитку етнології та етнографії (2 год.)

План

1. Нагромадження етнологічних (етнографічних) знань, джерельна база етнології та етнографії.
2. Історіографія етнології (етнографії) та становлення її основних напрямків.
3. Сучасний стан та перспективи розвитку української етнології.

Тема 3. Основні поняття і теорії етнографії та етнології (2 год.)

План

1. Основоположні поняття курсу. Співвідношення за змістом і обсягом понять «етнос», «етнічність», «етнічне», «народ», «народність», «народний», «нація», «національний».
2. Визначення і зміст категорій: етногенез, антропогенез, етнонаціогенез.
3. Теорії етнічності: примордіалізм, пасіонарна теорія етносу Л. Н. Гумільова, конструктивізм, інструменталізм, ситуаціонізм, мобілізаціонізм та ін.
4. Етнічні процеси: етнооб'єднуючі (асиміляція, інтеграція, консолідація, фузія, міксація) та етнороз'єднуючі (парціація, сепарація, дисперсія).

Змістовий модуль 2. Етногенез та етніміка українського етносу

Тема 4. Теорії українського етногенезу (2 год.)

План

1. Концепції походження українського етносу.
2. Проблема давньоруської народності.
3. Походження етніміку «Русь».
4. Походження назви «Україна».

Тема 5. Етнонаціональна структура населення України (2 год.)

План

1. Українські етнографічні групи.
2. Етнічні групи і національні меншини.
3. Етнолінгвістична структура населення України.
4. Етноконфесійна структура населення України

Тема 6. Українці в світі (2 год.)

План

1. Українська еміграція та її чисельність.

2. Соціальна адаптація та громадсько-політичне життя української діаспори.
3. Збереження і розвиток етнокультурної самобутності українців у діаспорі.

Змістовний модуль 3. Етнографічні особливості України та українців

Тема 7. Етнопсихологія українців (2 год.)

План

1. Проблема етнічної ідентичності та самоідентифікації.
2. Психологічна структура етносу. Поняття ментальність та національний характер.
3. Установки і стереотипи міжетнічних стосунків. Етноцентризм та націоналістична психологія.
4. Особливості формування етнічних образів, характеру, ментальності та свідомості українців.

Тема 8. Мова як визначальний чинник етнотворення (2 год.)

План

1. Проблема походження і становлення української мови.
2. Мова як міра духовності людини і суспільства. Етносоціальні функції мови.
3. Українська мова як базова основа національної ідентичності. Мовна політика України.

Тема 9. Господарська діяльність українців та транспорт (4 год.)

План

1. Традиційні галузі господарства
  - 1.1 Основні види господарської діяльності;
  - 1.2 Допоміжні види господарської діяльності;
  - 1.3 Домашні промисли та ремесла.
2. Шляхи сполучення і транспорт України
  - 2.1 Водні шляхи сполучення й засоби пересування, перевезення вантажів та людей;
  - 2.2 Сухопутні шляхи сполучення і засоби пересування.

Тема 10. Українське традиційне поселення та житло (2 год.)

План

1. Традиційні типи та форми сільських поселень українців.
2. Особливості традиційного українського житла.
3. Селянський двір та господарські споруди.

Тема 11. Духовна та соціонормативна культура українців (4 год.)

План

1. Вірування та повір'я українців.
2. Український народний календар.
3. Сім'я та сімейно-шлюбні відносини. Обряди життєвого циклу людини.
4. Традиційний громадський побут українців. Звичаєве право.

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Змістовий модуль 1. Теоретичні основи науки про етнос	16
1	Польові дослідження, їх місце у формуванні джерельної бази: а) етнографічні експедиції та їх різновиди; б) типи науково-дослідницьких програм; в) види та прийоми роботи етнографа; г) обробка та зберігання польових матеріалів.	4
2	Методологія етнографічної науки: а) порівняльно-історичний; б) типологічний (класифікації, періодизації, картографування); в) структурно-функціональний аналіз; г) метод залишків; д) методи комплексного, компонентного та комбінаторного аналізу.	2
3	Видатні постаті етнографії (І. Франко, М. Костомаров, П. Чубинський, М. Сумцов, В. Шухевич, Ф. Вовк, Д. Яворницький, А. Скальковський, М. Грушевський, П. Єфіменко тощо).	4
4	Пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу: «Велесова книга»; Київський та Галицько-Волинський літописи; Густинський літопис; козацькі літописи: Самовидця, Величка, Грабянки; «Слово про Закон, Благодать та Істину» Іларіона, «Правда» Ярослава Мудрого, «Слово о полку Ігоревім», «Поучення дітям» Володимира Мономаха; «Літопис Руський», «Історія Русів», «Історія України-Руси» М. Грушевського, «Книга буття українського народу» М. Костомарова; публікації НТШ; Конституція Пилипа Орлика; Конституція УНР 1918р.; Акт 30 червня 1941р. IV Універсал Центральної Ради; Державність у радянському Союзі; Державотворчі акти сучасної України.	6
	Змістовий модуль 2. Етногенез та етніміка українського етносу	14
5	Вплив географічного середовища на етногенез	4
6	Феномен етносу. Структура етнічних утворень	

7	Антропологічні риси українців	
8	Роль етнографічного чинника у формуванні політичного простору України	6
9	Вплив геополітичного чинника на етнодемографічні і соціогеографічні процеси в Україні впродовж ХХ ст.	
10	Етногеографічне районування України. Історико-етнографічні райони України	
11	Основні ознаки розмежування етносу	
12	Сутність та природа міжетнічних конфліктів.	
13	Субетнічні групи українського народу Поліського прикордоння (поліщуки, тутейши, литвини).	
14	Субетнічні групи українців Карпат (бойки, лемки, гуцули). Русини.	
15	Українська діаспора і причини її виникнення	4
16	Українські заробітчани в зарубіжжі	
	Змістовний модуль 3. Етнографічні особливості України	22
17	Предмет, завдання, становлення етнопсихології	4
18	Особливості формування етнічних образів, характеру, ментальності та свідомості українців	
19	Зміст і критерії етнолінгвістичної класифікації	2
20	Хліборобські обряди та трудові традиції	6
21	Чумацтво і візникування	
22	Лісорубство і лісосплав	
23	Виробництво вугілля, поташу, смоли і дьогтю	
24	Художня обробка шкіри	
25	Деревообробництво	
26	Художній метал	
27	Писанкарство	
28	Витинанки	
29	Типи українського житла і конструкції стін: Поділля, Полісся, Південь України, Наддніпрянщина, Слобожанщина, Бойківщина, Гуцульщина, Лемківщина, Закарпаття, Буковина.	4
30	Будівлі громадського центру	
31	Світоглядні уявлення та вірування українців	6
32	Релігія в житті українського народу	
33	Народні знання українців	
34	Усна народна творчість. Український фольклор	
35	Народний іконопис	
Разом: питання змістовних модулів; семінарські заняття		52+ 24=76

Індивідуальні завдання

(орієнтовна тематика рефератів, есе, доповідей, презентацій)

1. Становлення й основні етапи розвитку етнографії етнології.
2. Загальна характеристика сучасного джерелознавства. Інформаційні можливості бібліотечних і архівних фондів України та зарубіжжя.
3. Концепція, джерела та історіографія етнографії.
4. Українська етнографія – шлях від народознавства до етнології.
5. Ідеї А. Л. Шльоцера і виникнення фолькеркунде («Völkerkunde»).
6. Фолькскунде («Volkskunde») як опис власного народу.
7. Культурна та соціальна антропологія.
8. К. Леві-Строс та загальна схема розвитку народознавства.
9. Основні групи джерел про Україну і українство (джерела передісторичної, Київсько-руської, Галицько-Волинської, литовсько-польської, козацько-гетьманської доби, ХІХ–ХХІ ст.)
10. Методика польового етнографічного дослідження
11. Експедиція – основна форма польових етнографічних досліджень.
12. Панельні (лонгітюдні) опитування.
13. Методи етнографії та антропології споживання в сучасних маркетингових дослідженнях
14. Етнографічні дослідження міського населення: напрямки та методи.
15. Щоденник польової етнографічної роботи (практики).
16. Розвиток етнографічних (етнологічних) досліджень в незалежній Україні.
17. Первісні етнокультурні спільноти на території України.
18. Етнічні процеси в Київській Русі: гіпотези, теорії, реальність.
19. Галицько-Волинське королівство – етнічна держава українців.
20. Націогенез українців в умовах бездержавності.
21. Етнонаціональна консолідація українців у процесі боротьби за свою соціально-політичну та національну незалежність (друга половина ХVІ – перша половина ХVІІІ ст.).
22. Згуртованість української політичної нації у процесі національно-демократичної революції 1917-1920 рр.
23. Українська національна справа в добу тоталітаризму.
24. Національно-визвольний рух в умовах спроби лібералізації політичного режиму (друга половина 50-х – перша половина 80-х рр. ХХ ст.).
25. Етнонаціональні процеси в Україні на зламі 80-90-х рр. ХХ ст.
26. Етнонаціогенез в умовах незалежної України: здобутки і проблеми 90-х рр.
27. Географія етнонаціональних груп та невеликих корінних народів в Україні.
28. Етногеографічне районування України.
29. Культура і особистість. Соціалізація та інкультурація
30. Соціалізація, інкультурація, культурна трансмісія
31. Соціопсихічні риси українського характеру.
32. Прояви українського менталітету в національній культурі.

Український менталітет і міжетнічні взаємини.

33. Поняття ментального в українознавчих дослідженнях. Національне як вираз ментального.

34. Основні властивості українського менталітету. Межі застосування поняття ментального.

35. Роль характеру в долі людини і нації. Проблема волі.

36. Науково-теоретичні опрацювання етнології (етнографії) традиційної культури українців вітчизняними та зарубіжними ученими: А. Байбурін, Л. Артюх, В. Борисенко, Г. Булашев, В. Балущок, О. Брицина, О. Воропай, І. Бойко, В. Горленко, Н. Гурошева, О. Куницький, М. Гримич, Д. Зеленін, Ю. Гошко, О. Курочкін, Р. Кирчів, Г. Лозко, С. Лур'є, К. Матейко, В. Наулко, Г. Півторак, А. Пономарьов, В. Самойлович, С. Павлюк, І. Пошивайло, В. Самойлович та ін.

37. Наукові етнологічні школи і напрями щодо підходів та методології вивчення феномену культури.

38. Народна медицина українців.

39. Еволюція одягу українців.

40. Народне харчування українців.

41. Основні сільськогосподарські заняття українців.

42. Види народних ремесел та художніх промислів українців.

43. Державна геоетнополітика України як засіб реалізації її національних інтересів та гармонізації етнополітичних взаємин.

Форми контролю навчальних досягнень

Види навчальної роботи	Поточне тестування та самостійна робота											Сума
	Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3					100
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	-
Лекції	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	14
Практич. заняття	4	4	4	4	4	-	4	-	-	4	4	32
Індивід. робота												10
СРС	8			7			12					27
МКР	5			5			7					17

Методи навчання

Класифікація методів навчання за джерелами знань: словесні – лекція, розповідь, пояснення, бесіда, дискусія; наочні – ілюстрація, демонстрація, спостереження; практичні – практична робота, вправи (письмові, творчі).

Методи навчання за логікою викладу навчального матеріалу: індуктивний, дедуктивний, традуктивний.

Методи навчання за рівнем пізнавальної активності: пояснювально-ілюстративний метод навчання; репродуктивний метод навчання; метод

проблемного викладу матеріалу; частково-пошуковий методу; дослідницький метод навчання.

Класифікація методів навчання за рівнем самостійної розумової діяльності: аналіз, синтез, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

Методичне забезпечення

1. Навчальна програма дисципліни.
2. Робоча навчальна програма дисципліни.
3. Силабус з курсу.
4. Тематичні плани лекційних і практичних занять.
5. Конспект лекцій з дисципліни.
6. Навчальні посібники з дисципліни.
7. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
8. Перелік запропонованих для індивідуального виконання завдань (орієнтовна тематика рефератів, есе, доповідей, презентацій).
9. Перелік питань для самостійної роботи студентів. Методичні рекомендації та побажання, що забезпечують самостійну роботу студентів.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Балущок В. Формування об'єктивної основи для етногенезу українців // Народна творчість та етнографія. 2000. №1. С. 32–40.
2. Балущок В. Деякі проблемні моменти етногенезу українців та його завершальний етап // Народна творчість та етнографія. 2005. № 6. С. 55–64.
3. Бромлей Ю. Очерки теории этноса. М. : Наука, 1983. 412 с.
4. Гумилев Л. Этногенез и биосфера Земли. М. : Айрис-пресс, 2006. 560с.
5. Залізник Л. Етногенез українців: імперські міфи та історична реальність // Вісник Київського університету. Сер. Українознавство. 2002. № 6. С. 5–12.
6. Зінченко О. Етногенез українців: шляхи становлення нації // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2005. № 33. С.10–13.
7. Етнічна історія України: Навчальний посібник / Макарчук С. А. К. : Знання, 2008. 471 с.
8. Етнографія України: Навч. посіб. для студ. вузів / За ред. С. А. Макарчука. 2-е вид., перероб. та допов. Л. : Світ, 1994, 2004. 520 с.
9. Кафарський В. І., Савчук Б. П. Етнологія. Підручник. К. : Центр навчальної літератури. 2006. 432 с.
10. Моця О. П. Етнічні процеси в автохтонному середовищі на етапі ранньомодерної та модерної історії України // Український історичний журнал. 2010. № 1. С. 41–52.
11. Тиводар М. Етнологія: Навч. посіб. для студ. іст. спец. вищих навч. закл. Львів : Світ, 2004. 624 с.
12. Юрій М. Ф. Етногенез українського народу: Навчальний посібник. Вид. 3, перероб. К. : Кондор, 2007. 262 с.

Допоміжна література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Народньо-календарні звичаї ; Український народний одяг : етнографічний нарис / худож. оформлення І. Бородаєвої. К. : ПУЛЬСАРИ, 2012. 632 с.
2. Дмитренко Г. К., Дмитренко М.К. Уроки з народознавства. К. : Народознавство, 1995. 224 с.
3. Дмитренко М. К. Народні повір'я. К. : Народознавство, 1997. 68 с.
4. Етнографія України / За ред. С. А. Макарчука. Вид. 2-ге. Львів : Світ, 2004. 517 с.
5. Коваль Г. Метафорика календарно-обрядової поезії українців [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10741.html>
6. Макарчук С. А. Етнічна історія України: Навч. посіб. К. :Знання, 2008. 471 с.
7. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К. Обереги, 2003, 144 с.
8. Словник символів культури України : навчальний посібник для ВНЗ / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди. К. : Міленіум, 2002. 260 с.
9. Трощинський В. Н., Шевченко А. А. Українці в світі. К. : Альтернативи, 1999. 352 с.
10. Українська історіографія на зламі ХХ–ХХІ століть: здобутки і проблеми / За ред. Л. Зашкільняка. Львів : Вид-во Львів. нац. ун-т, 2004. 406 с.
11. Хоптяр Ю. А. Етнологія : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2005. 144 с.
12. Якухно І. Українознавство : навч. посіб. Житомир, 2006. 164 с.

Інформаційні ресурси

1. Воропай Олекса. Етнографія – наука про націю. Лондон, 1963. Режим доступу : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12546/file.pdf>
2. Дрогобицька О. Навчально-методичні вказівки з курсу «Українська етнологія» (анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи, програмові вимоги): для підготовки фахівців напряму 0301 «Соціально-політичні науки» зі спеціальності 6.040300 «Політологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Івано-Франківськ, 2013. 80 с. Режим доступу : <http://194.44.152.155/elib/local/867.pdf>
3. Етнографічні групи, історико-географічні регіони України. Режим доступу : <https://spadok.org.ua/etnografiya/blog>
4. Етнографія. Історія і стан дослідів. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/encycl/eui025.htm>
5. Етнологія. Етнографія. Звичаї. Традиції. Спосіб життя. Фольклор: Каталог книг. Режим доступу : <https://litpro2.oa.edu.ua/data/list/39>
6. Етнографія. Етнологія. Традиції. Свята. Ритуали. Електронні книжки. Режим доступу : <https://www.yakaboo.ua/ua/jelektronnye-knigi/obschestvo->

gosudarstvo-filosofija/antropologija/jetnografija-jetnologija-tradicii-prazdniki-ritualy.html

7. Етнографічні регіони України. Коли вони сформувалися та звідки пішли їхні назви. Режим доступу : <http://phm.gov.ua/?p=98220>

8. Народна творчість та етнографія. Електронна бібліотека. Режим доступу : <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=1422>

9. Предмет і завдання етнографії – конспект. Режим доступу : <https://www.docsity.com/ru/predmet-i-zavdannya-etnografiji-konspekt-etnologiya-i-istoriya/402904/>

10. Савчук Б. Українська етнологія. Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 2004. Режим доступу : https://nest-odesa.at.ua/B_Savchuk_Ukrayinska_etnologiya.pdf

11. Українознавство: Електронне наукове фахове видання 2001. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=INAV&P21DBN=INAV&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=inav_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IDI=&S21COLORTERMS=0&S21STR=29

12. Скрипник Г. А. Етнологія, етнографія, народознавство [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во "Наукова думка", 2005. 672с. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Etnologiya>

13. Україна; Етнографія та Етнологія. Науково-технічна бібліотека. Режим доступу : <http://library.lp.edu.ua/uk/ukrayina-etnografiya-ta-etnologiya>

